

Predhodna objava / 1.03

Alenka Černelič Krošelj

SV. KRIŽ ALI PODBOČJE

Podbočje je vas, ki leži 10 kilometrov južno od Krškega, 13 kilometrov vzhodno od Brežic in pet kilometrov vzhodno od Kostanjevice na Krki, v kotlini med reko Krko, griči in Gorjanci. Upravno sodi v občino Krško in posavsko regijo. Že od ustanovitve župnije nekje v 12. stoletju je njeno središče, od 19. stoletja pa je bila vas tudi sedež raznih upravnih ustanov, občine in zdaj krajevne skupnosti. Vas se je do leta 1952 imenovala Sv. Križ, potem pa so ji dali novo ime Podbočje.¹

Za približno predstavo velikosti vasi naj navedem podatke:
 - leta 1869 je vas imela 288 prebivalcev, občina Sv. Križ pa 1858,
 - leta 1931 je vas imela 369 prebivalcev, občina 2209,
 - leta 1999 pa 325 prebivalcev in krajevna skupnost 1663.

Sama vas nima kakšne slavne zgodovine, vendar pa je z njo povezanih kar nekaj omembe vrednih podatkov:²

- območje je bilo zagotovo že zgodaj naseljeno, saj je lega vasi zelo ugodna, blizu vode, zavarovana z Gorjanci. Z vinorodnih gričev sega pogled na ves Krakovski gozd, vse Krško polje, vse do zasavskih hribov. O naselitvi pričajo najdišča v okolici vasi, o dobri legi pa ostanki stolpa na griču Stari grad, ki je po domnevah arheologov³ rabil kot razgledni stolp v povezavi s kostanjeviškim gradom. Najbolj znana najdba s Starega gradu je kamniti lev, ki je zdaj na ogled v preddverju Narodnega muzeja v Ljubljani;⁴

- kraj Sv. Križ je prvič omenjen 8. maja 1249, ko je kot priča pri drugi ustanovni listini kostanjeviškega samostana zapisan tudi župnik Tomaž od Sv. Križa (de sancta Cruce).⁵ Leta 1296 se omenja Sv. Križ prvič neposredno kot fara, in sicer na papeškem desetinskem seznamu,⁶ leta 1444 pa kot prafara;⁷

- prav tako je s Kostanjevico povezano delovanje pomožne kovnice, ki je v Sv. Križu delovala med letoma 1228 in 1235. Znana je po številu prikovov in hibridnih novcev ter legendi -ANCTACRV-. Na podlagi enega izmed najdenih kovancev je Franc Černelič oblikoval znak za gasilsko društvo in izpeljanko predlagal tudi za grb krajevne skupnosti.⁸

Nekaj zgodovinskih podatkov sem nanizala, da vsaj malo predstavim vas, ki sicer ni nič posebnega, prav tako ni posebno njeno ime ali povojno preimenovanje. Vendar pa je taka »majhna in nepomembna« zgodovina zelo pomembna za njene prebivalce in vse, ki so kakorkoli povezani z

njo. Pomemben del tega je tudi ime kraja, saj prav postavitev posameznika v natančno določen prostor pomeni velik del njegove identitete. Že ime je marsikaj povedalo o vasi, jo opredelilo kot katoliško in izražalo visoko stopnjo kolektivne katoliške zavesti njenih prebivalcev.

Kdaj natančno je bila vas poimenovana Sv. Križ, se ne ve. Najbrž nekako sočasno z graditvijo prve cerkve nekje v 12. stoletju, ki so jo posvetili svetemu Križu. Ta cerkev je stala vse do začetka 20. stoletja na majhni vzpetini sredi vasi, v zapisih o vasi pa se vedno pojavlja ime Sv. Križ ali v nemščini ali latinščini (Hailigen Creuz, Heilig Creutz, Sancta Cruce, Sancta Crux). Nekaj časa, konec 19. stoletja, naj bi se vas imenovala Križevo, vendar pravih dokazov, razen bledeh spominov ljudi, nisem našla. Najbrž jo je hotel takratni župnik tako poimenovati zaradi številčnosti krajev z imenom Sv. Križ, z razvojem pošte pa so iz istega razloga oblasti dodale še »pri Kostanjevici« (zum Landestro). Leta 1930 si je takratni občinski odbor občine Sv. Križ pri Kostanjevici prizadeval, da bi namesto »pri Kostanjevici« bila oznaka »ob Krki«. Zahtevo so utemeljevali s tem, da je to bolj natančna oznaka in je v splošni uporabi, pa tudi na uradih in pošti so velikokrat

1 O preimenovanju več v nadaljevanju. Vas bom imenovala glede na časovno obdobje, o katerem pišem, in glede na to, kako se je takrat tudi uradno imenovala.

2 O samem kraju je le malo neposrednih zgodovinskih virov. Črpala sem iz literature, povezane s Kostanjevico, kjer je večkrat omenjen tudi Sv. Križ, za zadnji dve stoletji pa je najti podatke tudi v župnijski in šolski kroniki ter seveda v spominih in zapisih krajanov.

3 Izkopavanja so potekala leta 1977 (Posavski muzej Brežice), poletni študentski tabori pa v letih 1992, 1993 in 1994. Udeleženci so bili mladi prostovoljci Evropskega foruma združenj za varstvo dediščine. Več v: Mitja Guštin (ur.), Podbočje/Stari grad. Brežice 1993.

4 Kopija kamnitega leva, sicer na grozljivem marmornem podstavku, krasi leta 1999 obnovljen trg pred cerkvijo sredi vasi.

5 Jože Mlinarič, Kostanjeviška opatija 1234–1786. Kostanjevica na Krki 1987, 135.

6 Stanko Škaler, Iz preteklosti Podbočja. Naša šola 1854–1964. Podbočje 1964, 16. Sancta Crux prope Landestro (Sv. Križ pri Kostanjevici).

7 Ibid. Urfar zu Heiligen Kreuze.

8 Leta 1999, ob 750-letnici prve omembe kraja, so potekale razne akcije, ki so pripomogle k oživitvi, predvsem pa ureditvi vasi Podbočje. Tako je bil tlakovan in urejen trg pred cerkvijo, kjer je postavljena tudi omenjena kopija leva. Uredili so vodnjak na trgu (sicer ne prav uspešno) ter začeli urejati pokališče (poti in zid z ograjo). Osrednja prireditve je bila maja, izšel je tudi zbornik Ob 750-letnici Sv. Križa, Podbočje 2000.

zamenjevali kraja Sv. Križ in Kostanjevica.⁹ Tej prošnji ni bilo ugodeno, so pa nekateri kljub temu, na primer tudi gasilsko društvo, na svojem pečatu uporabljali tako ime (Sv. Križ ob Krki).

Leta 1948 je prezidij ljudske skupščine Ljudske republike Slovenije izdal zakon o imenih naselij in označbi trgov, ulic in hiš. Tretji člen tega zakona se glasi: »Naselja ne smejo imeti imen, ki niso v skladu z današnjo družbeno in narodnostno stvarnostjo ali ki žalijo narodnostni čut slovenskega naroda ali drugih narodov Jugoslavije.«¹⁰

Sv. Križ so preimenovali v Podbočje šele leta 1952. Natančen datum ni znan, kajti v arhivu okrajnega ljudskega odbora Krško ni dokumentov o tem, v krajevni skupnosti pa o tem, vsaj po besedah domačinov, niso vedeli ničesar. Sprememba je bila objavljena le v glasilu krškega kraja Naše delo. V notici je zapisano: »... dosedanje ime Sv. Križ v Kostanjevici (se preimenuje, op. p.) v Podbočje.«¹¹

Novo ime so vzeli po griču Bočje in delu travnikov blizu vasi, ki so mu domačini že rekli Podbočje. Ljudje se zelo različno spominjajo, kdaj in kako so izvedeli za novo ime svoje vasi. Le malokdo je to prebral v časopisu. Tako nekateri pravijo, da je bilo preimenovanje aprila, drugi pa od aprila do novembra 1952. Ljudem sprememba sicer ni bila všeč, vendar niso ukrepali. Niso pa se strinjali, ker:

- so bili vajeni starega imena in niso videli razlogov za zamenjavo, saj sta vas in vse območje skorajda povsem katoliška;
- se jim ime Podbočje ni zdelo primerno že zaradi ledinskega imena nekaj travnikov in njiv, dolgih kilometer, ki v resnici ležijo pod gričem Bočje, medtem ko vas leži pod gričem Stari grad.

Vaščani so se bali kazni, ki bi jih lahko doletele, če bi se javno upirali odločitvi. Že za manjše stvari so bili takrat večkrat kaznovani, najpogosteje z dvema mesecema orožnih vaj. Uprli so se s tem, da novega imena niso uporabljali v pogovoru, prav tako pa niso hoteli pisati novega imena na poštne pošiljke - in tako so delali tudi ljudje od drugod. Kmalu pošta, ki je bila naslovljena na Sv. Križ, ni več prihajala. Takratni župnik Viktor Frole je v pismu škofiji spraševal, kaj naj naredi z novim imenom. Odgovorili so mu, da je kraj pač Podbočje, župnija je še vedno Sv. Križ, uradno pa se bo imenovala Sv. Križ - Podbočje,¹² tako kot so naredili tudi z mnogimi drugimi župnijami v Sloveniji.

Počasi je v zavest ljudi prišlo novo ime in se v sedemdesetih letih z novo generacijo skorajda povsem udomačilo. Veliko vaščanov in okoličanov je še vedno ohranjalo staro poimenovanje, na primer »Grem v Sv. Križ« ali »To so pa Križevci«, večina mladih pa se je že imela za Podbočjane.

Tako je minilo slabih štirideset let, ko so se ljudje ukvarjali z drugimi stvarmi in imeli ime, prvo ali drugo, za nekaj, kar pač je, se je zgodilo in jih ni kaj posebej zanimalo.

Z novimi političnimi razmerami pa je nastala tudi prva pobuda za vračanje imena Sv. Križ. Leta 1990 jo je dal župnik France Novak. Na svetu krajevne skupnosti so sklenili, da bodo vaščani Podbočja hkrati z odločanjem o neodvisnosti Slovenije odločali tudi o imenu vasi. To je bilo sicer izpeljano v obliki ankete in ni bilo zavezujoče za nikogar. Od 288 volivcev jih je tako bilo 215 za Sv. Križ, 71 za Podbočje, dva anketna lista pa nista bila veljavna.

Takrat so tudi drugje po Sloveniji načenjali ta vprašanja in kar veliko krajev je spet dobilo stara imena, ponekod pa so zadržali nova. V Podbočju je opravljena anketa sprožila proces opredeljevanja in polarizacije, ki še ni končan. Nekateri so menili, da je bila izvedba ankete pametna in dobra poteza ter naj se na podlagi njenega izida vasi povrne odvzeto ime. Drugi so trdili, da je anketa prišla preveč nenadoma ter bi o tem morali odločati počasneje in preudarno. Veliko pripomb pa so imeli tudi prebivalci okoliških vasi, saj bi se poleg same vasi preimenovala tudi krajevna skupnost in kar nekaj malih vasi, ki so jim v sedemdesetih letih prav nerodno dodali še »v Podbočju«. Tudi oni so hoteli sodelovati pri odločanju.

Svet krajevne skupnosti je sklenil, da bo vse pretehtal in ne bo ukrepal na podlagi ankete. Skupaj z občino so prosili strokovnjake za mnenje in nasvet, dobili pa so seveda zelo različne odgovore.¹³ Od njih ni bilo kakšne posebne koristi, delno zaradi mnenj, ki niso dajala konkretnih rešitev, predvsem pa zaradi popolne nesprijemljivosti kakršnegakoli vpletanja »tujcev, nedomačinov«. Poleg tega je vsaka stran mnenja uporabljala in prilagajala v svoje namene.

Na podlagi pridobljenih in izraženih mnenj, da je treba o zadevi odločiti razumno in pretehtano, sta svet in skupščina krajevne skupnosti Podbočje po dobrih dveh letih razpisala javno razpravo. Potekala je v prostorih gasilskega doma od 10. januarja do 10. februarja 1993, in sicer vsako nedeljo od 8.30 do 10.00. Razprave so se udeleževali predvsem moški, ki so po jutranji maši skočili še na kozarček v gostilno, po razpravi pa spet s somišljeniki analizirali dogodke. To je bil zelo razburljiv čas, prebivalci vse krajevne skupnosti so se razdelili na dva pola, na zagovornike Sv. Križa in na zagovornike Podbočja. Prvi so poudarjali predvsem več kot sedemstoletno zgodovino, tradicijo in primernost starega imena. Pomemben argument je bil tudi poprava krivice, ki se je zgodila z nasilnim preimenovanjem. Drugim - mlajši generaciji in tistim, ki so bolj liberalno ali levo usmerjeni - pa je bilo bolj všeč novo ime. Podbočje je po njihovem mnenju nevtalno, lepo ime, ki je vzeto iz samega kraja in tako tudi zelo primerno. Vas in krajevna skupnost pa že nekaj desetletij nista več samo katoliški, ampak tudi ateistični, poleg tega je Podbočje znano tudi širše, predvsem po športu.¹⁴

Namen javne razprave je bil v obveščanju ljudi in zbiranju mnenj, predlogov. Končna odločitev je bila predvidena z referendumom. Vendar tega ni bilo. Vzrokov je lahko več, predvsem pa javna razprava ni nakazala nobene pametne rešitve. V ospredju so bila nesoglasja, družinske zamere, označevanja, obtoževanja. Ljudje so se spraševali o krivcih, motivih, pomembno vprašanje so bili stroški, ki bi jih imel vsak prebivalec, če bi kraj preimenovali, in podobno. Nihče od odgovornih si tako ni upal ali pa želel storiti ničesar, še manj pa dokončno odločiti o imenu.

Tako je bilo do leta 2000, ko je skupina vaščanov aprila ustanovila Iniciativni odbor za vrnitev imena Sveti Križ. Njihova naloga je bila vodenje postopka za vrnitev imena Sveti Križ.¹⁵ Tako so začeli zbirati podpise po vasi in spet se je razvnela razprava za vračanje imena in proti njemu. Ljudje so se jezili predvsem zaradi načina zbiranja ter očitne podpore in podpihovanja župnika Novaka, ki je tudi pri mašah dal jasno vedeti, kako se mora odločiti in v

akcijo vključiti vsak kristjan. S tem pa je naredil več škoda kot koristi, saj je vsaj med mlajšo generacijo zelo priljubljen. Enako je z zbiralci podpisov. Tako je predlog počasi prispel do občinskega sveta občine Krško, na njem pa so pred začetkom državnozborskih volitev sklenili, da bodo prebivalci Podbočja glasovali tudi o imenu. Od vseh predlogov je na svetu krajevne skupnosti dobil podporo kompromisni predlog vaščana, ki je predlagal ime Sveti Križ Podbočje. Tako naj bi bilo zadoščeno obema stranema, tradiciji in primernosti (nevtralnosti). Iniciativni odbor je to predlagal občinskemu svetu, ta pa je 14. septembra 2000 sprejel sklep o razpisu svetovalnega referenduma o preimenovanju kraja Podbočje.¹⁶

Na referendumsko vprašanje »Ali se strinjate, da se naselje Podbočje preimenuje v Sveti Križ Podbočje« so Podbočjani odgovorili tako: od 242 volivcev jih je na volišče prišlo 223, za jih je glasovalo 83, proti 137, tri glasovnice pa niso bile veljavne.¹⁷

Deset let po prvem odločanju je bil izid povsem drugačen. Zakaj se je to zgodilo? Najbrž je kar veliko razlogov, poskušala bom izluščiti tiste, ki sem jih zaznala ali na katere so me opozorili vaščani. Leta 1990 so bili še vsi navdušeni nad vsem novim in nezadovoljni s staro državo, kar je simboliziralo tudi ime Podbočje. Deset let pozneje tudi življenje v samostojni državi ni prav rožnato, hkrati pa so zagovorniki Podbočja izdali letake, na katerih so jasno izpisali vse stroške, ki čakajo krajana pri zamenjavi imena in posledično tudi dokumentov.¹⁸ Iniciativni odbor za vrnitev imena so sestavljali ljudje, ki so prišli ali v vasi niso priljubljeni, predvsem pa so preveč povezani z župnikom. Tako je bila skoraj večina mladih od 18 do 35 let proti preimenovanju prav zaradi ljudi, ki so bili v to vpleteni. Vas se je tako razdelila na klerikalce in liberalce, vsaka stran pa je preštevala svoje možnosti za zmago. Obe gostilni sta postali zbirališči, ena za Podbočje in druga za Sv. Križ.

Kljub kompromisnemu predlogu je v resnici šlo za staro (Sv. Križ) ali novo (Podbočje) ime. Ljudje so bolj presojali s čustvi, in ne z razumom, saj je bolj prevladala naklonjenost ali nenaklonjenost do posameznikov kot dejanje zavedanje pomembnosti imena, s katerim se lahko vsak prebivalec identificira in predstavlja. Politizacija tega vprašanja je logična, saj je vsaka akcija za preimenovanje ali vrnitev starega imena (glede na posameznikovo stališče) potekala v splošno razburljivih časih za vso Slovenijo. Vsaka opredelitev krajana Podbočja do imena je hkrati pomenila tudi politično opredelitev, opredelitev verske pripadnosti, strinjanje ali nestrinjanje, zadovoljstvo ali nezadovoljstvo tako s Cerkvijo kot državo. Po zadnjem odločanju je tudi tu Cerkev kot institucija dobila enak odgovor kot v vsej Sloveniji, se pravi jasno izraženo željo ljudi, tako vernih kot drugih, po njenem nevmešavanju v politiko.

Kako je vse omenjeno vplivalo na način življenja prebivalcev teh krajev, je pomembno vprašanje. Konec decembra 2000 in v začetku januarja 2001 je posameznike razveselilo anonimno pismo, najprej z leve strani predstavnikom desne strani, potem pa še nasprotno. Najpomembnejše vprašanje je bilo identiteta piscev in izbira prejemnikov kot »tipičnih« predstavnikov, če že ne vodij, ene ali druge strani. Kmalu se je vse umirilo, pisci niso bili odkriti, življenje vasi pa je bilo v letu 2001, vsaj kar zadeva ime, mirno.

Gotovo je samo, da se zgodba o imenu te vasi še ni končala in bodo njeni prebivalci znova iskali razloge za in proti, utemeljevali svoje mnenje in iskali poti do zmage. Te razprave in akcije prinašajo kraju sicer nekaj kratkoročne slave,¹⁹ vendar pa je posebna samo pot, ne pa tudi samo ime in vprašanje preimenovanja. To področje bi lahko medtem slovelo po dobrem cvičku, urejenih kopaljščih ob Krki, kamnitem mostu, urejeni okolici, obnovljenih starih mlinih, čistem potoku in ljudeh.

9 Poleg tega se prebivalci, kot je značilno za sosede, ne marajo in se zmerjajo, Kostanjevičani so »flokariji«, Krževci pa »pizdonariji«. Pretepi in izzivanja na javnih prireditvah (veseljih) so bili nekaj povsem navadnega. V zadnjih letih je tega veliko manj.

10 Uradni list LRS, št. 10, 1948. Dopolnitve zakona: Uradni list LRS, št. 8, 1949; št. 20, 1950, in št. 8, 1952.

11 Naše delo, glasilo okraja Krško, št. 8, 1952, 1. V Uradnem listu LRS ni nobenega zapisa tega in drugih preimenovanj, tako je bilo pravilo. Spremembe so bile objavljene v lokalnih časopisih ali glasilih.

12 Arhiv župnije Sv. Križ - Podbočje.

13 Dr. Igor Vrišer je nanizal nekaj statističnih podatkov in menil, da za kraj ni pomembno ime, ampak kulturne in naravne znamenitosti. Dr. Janez Bogataj je razložil, da je bilo preimenovanje ideološke narave in pravzaprav ne gre za preimenovanje, ampak vračanje starih imen krajem. Dva dopisa je poslal tudi Nadškofijski ordinariat Ljubljana. V prvem je imel nevtralno vlogo in se ni opredelil, v drugem pa je nadškofov menil, da ima vsakdo, komur je bilo kaj krivično in nasilno odvzeto, tudi pravico, da zahteva popravilo take krivice (hranila arhiva KS Podbočje in občine Krško).

14 Takrat je Košarkarski klub Podbočje igral v prvi državni ligi, kar je pomenilo, da je bil kraj vsaj enkrat na teden omenjen v športnih poročilih tudi na nacionalni televiziji in seveda v tiskanih medijih. Prav tako je bila regijsko zelo dobra tudi malonogometna ekipa.

15 Pri pisanju imena so razhajanja, nekateri menijo da je prav Sv. Križ, kot je bilo včasih, mnenje komisije za standardizacijo zemljepisnih imen pri Vladi Republike Slovenije pa je, »da se v uradni obliki zapisa krajevnih imen izogibamo okrajšav, kot na primer Sv. in podobno« (dopis št. 12/1999, 15. junija). Iniciativni odbor je komisijo spraševal o možnosti preimenovanja vasi Podbočje v Sveti Križ ob Krki. To pa lahko vzamemo spet kot - vsaj delno - novo ime, saj se vas nikoli ni imenovala natanko tako.

16 Zapisnik s seste izredne seje občinskega sveta, ki je bila v četrtek, 14. septembra 2000, ob 15.30 v sejni dvorani A občine Krško.

17 Poročilo o izidu glasovanja na svetovalnem referendumu o preimenovanju naselja Podbočje, 16. oktobra 2000.

18 Prav zdaj se je to izkazalo za ironijo, kajti letos morajo državljani Slovenije zamenjati vse dokumente.

19 Ob zbiranju podpisov in referendumu je izšlo nekaj prispevkov in komentarjev v Dnevniku, Delu, Dolenjskem listu ter lokalnem Posavskem obzorniku in Sava glasu, vendar kakšne posebne medijske pozornosti kraj ni bil deležen.